

ІСТОРІЯ

ЛУТАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

**ЛУГАНСЬКА ЗРАЗКОВА КАЗЕННА ФЕРМА —
ПРЕДТЕЧА ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Із найдавніших часів основою буття слов'янських народів було землеробство — найважливіша галузь діяльності людства в усі епохи, формації, тисячоліття. На межі XVIII–XIX століть житницею Європи була українська земля, що виробляла значну кількість товарного зерна й іншої сільськогосподарської продукції.

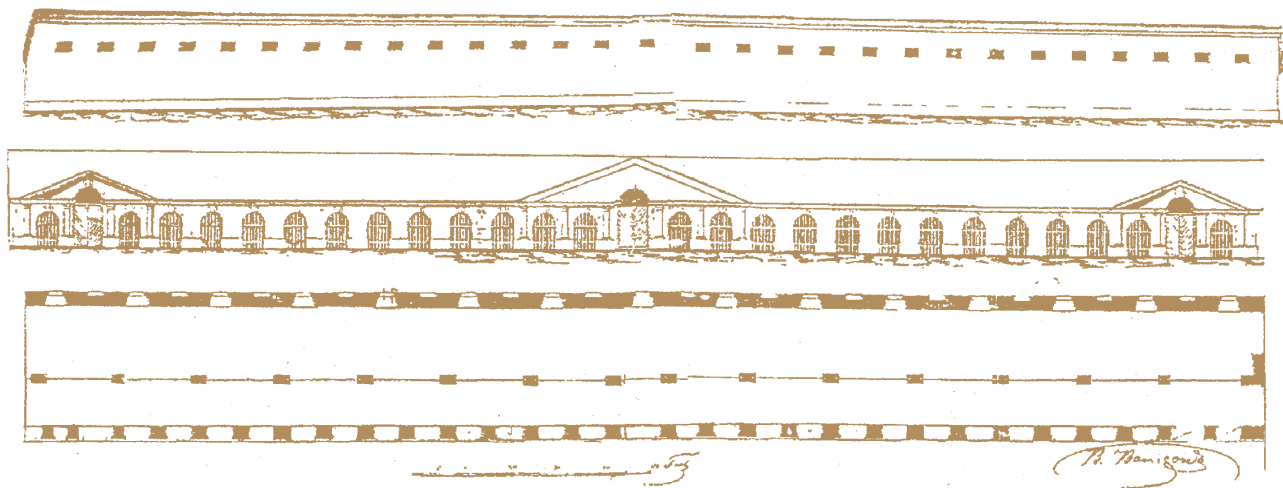
Основним товаровиробним регіоном Російської імперії була Україна, яка входила до її складу. Важливе значення в домінуванні українського хлібороба на ринках Європи мала державна політика підтримки сільгоспвиробника. Узвичаєною формою цієї допомоги у Росії та Європі в XIX ст. були зразкові сільськогосподарські ферми, що популяризували новітній сільськогосподарський досвід, проводили навчання, наукові дослідження.

У Європі першу зразкову ферму заснували в Ровілі в 1822 р. відомий агроном Матьє Домбаль (1777–1843) та Ж. Вільнев-Баржемон. Саме вона стала предтечею навчальної ферми і згодом — першою у Франції землеробською школою.

Видатний діяч англійської агрономічної науки Артур Юнг (1741–1820) прославився завдяки дослідом на власній фермі. У своїй науковій праці він використав результати роботи знаменитого французького агронома-практика маркиза де Тюрбії, який у 1755 р. організував перший сільськогосподарський конкурс, а рік по тому — перше сільськогосподарське товариство. Його друкована праця «Записка про оранку цілини» базувалася на фермерських дослідках, була перекладена багатьма іноземними мовами та неодноразово перевидавалася. Артур Юнг використовував її у своїй агрономічній практиці, під час підготовки фахівців для сільгоспвиробництва й задля популяризації аграрних знань. Однак сільське господарство в Європі XIX ст. розвивалося не лише завдяки діяльності подвижників-ентузіастів, а й активній підтримці держави, яка завжди сприяла зразковим сільськогосподарським фермам.

30 жовтня 1848 р. у Франції було видано Декрет про сільськогосподарську освіту, відкрито нові ферми-школи, регіональні сільськогосподарські школи і Національний аграрний інститут.

Розвиток сільського господарства Російської імперії, зокрема й України, у XVIII — на початку XIX ст. був екстенсивним, використовувалися застарілі знаряддя праці, а тому засвоєння аграрною галуззю прогресивного європейського досвіду, навчання й поширення досягнень сільськогосподарського виробництва були дещо проблемними.

План і фасад вугільної магазейни, відданої згодом для потреб зразкової ферми

У першій чверті XIX ст. в Росії й Україні посилювалися процеси євроінтеграції, які сприяли впровадженню здобутків європейських і світових агрономічних наук, їхній популяризації й поширенню за допомогою створених зразкових казенних ферм.

Одним із перших засновників зразкових ферм у Росії був міністр фінансів Є. Ф. Канкрін (1774–1845). 16 січня 1824 р. він подав до Державного комітету міністрів записку «Про заснування зразкових ферм для вирощування торговельних рослин і поліпшення хліборобства й сільського домогосподарства». У другому пункті документа було занотовано, що фермами спочатку керуватимуть призначені фермери, а потім, за прикладом інших держав, їх віддаватимуть на утримання на термін, визначений міністром фінансів. Згідно з положенням пріоритетнішим за отримання прибутку від ферми був розвиток галузі хліборобства. Проект документа передбачав створення поселень хліборобів на основі ферм. В останньому 18 пункті зауважено про необхідність згодом збільшити кількість ферм і на базі наявних створити менші, адже існувала потреба створення щонайменше однієї такої ферми в кожній губернії.

11 квітня 1825 р. Комітет міністрів Російської імперії затвердив пропозицію міністра фінансів. На її підставі відповідно до розпорядження Міністерства фінансів крім раніше виділених 10 тис. руб. Катеринославська казенна палата асигнувала ще 40 тис. руб. на будівництво Луганської зразкової ферми. 20 тис. руб. мали надійти з Бахмутської й 20 тис. руб. — із Ростовської повітових скарбниць. Для того часу це були значні суми, які дозволяли вирішувати суттєві завдання сільгоспвиробника й популяризувати аграрні знання в регіоні.

16 грудня 1826 р. вийшов указ російського імператора Миколи I, відповідно до якого керівником зразкової ферми було призначено тогочасного начальника луганського заводу, обер-бергмейстера А. Гесса де Кальве.

20 січня 1827 р. А. Гесс де Кальве написав листа міністрові фінансів графу Канкріну, подякувавши за батьківське піклування.

Є. Ф. Канкрін був фахівцем з європейською освітою, яку він здобув у найкращих навчальних закладах Німеччини. З 1813 р. граф обіймав посаду генерал-інтенданта російської армії; у 1824 р. став почесним членом Петербурзької академії наук. Є. Ф. Канкрін був автором наукових праць у галузі політичної економії. З його ім'ям пов'язані відновлення металевого грошового обігу в Росії, зміцнення протекціоністської системи, поліпшення державної звітності й рахівництва. Міністр приділяв значну увагу аграрній галузі виробництва, адже саме завдяки Є. Ф. Канкріну була остаточно обладнана й розпочала свою діяльність Луганська зразкова казенна ферма, про що свідчить віднайдений архівний документ відділення II Департаменту державного майна Міністерства фінансів від 28 січня 1831 р. № 87 («Про час, відколи вважати остаточною заснування ферми»).

Зокрема в першому пункті контракту, укладеному між Міністерством фінансів і фермером К. Стіссером, засвідчено, що останній зобов'язується заснувати на дорученій йому фермі зразкове господарство, яким він керуватиме протягом десяти років поспіль. У документі за підписами сенатора Н. Дубенського й керівника відділення В. Жмута зазначено, що Департамент державного майна вважає, що термін остаточного відкриття ферми варто призначити на 1 січня 1827 р., та просить міністра фінансів схвалити цю дату. Є. Ф. Канкрін затвердив її підписом: «Уважати з 1 січня 1827 року. Канкрін».

Цей документ дозволяє об'єктивно визначити початок створення в Донбаському регіоні першого науково-методичного й агропромислового центру, який відповідно до європейських стандартів XIX ст. отримав назву Луганська зразкова казенна ферма.

Зразкові ферми в Луганську організовували з урахуванням найсучасніших європейських здобутків XIX ст. у галузі землеробства, перейнятих й адаптованих до місцевих умов. Із лісових угідь Луганського гірського округу, що володів 39 000 десятинами землі, для створення зразкової ферми було виділено 650 десятин, призначених для хліборобства і тваринництва, пропаганди досягнень в аграрному секторі й галузі аграрної освіти. Значний інтерес викликає

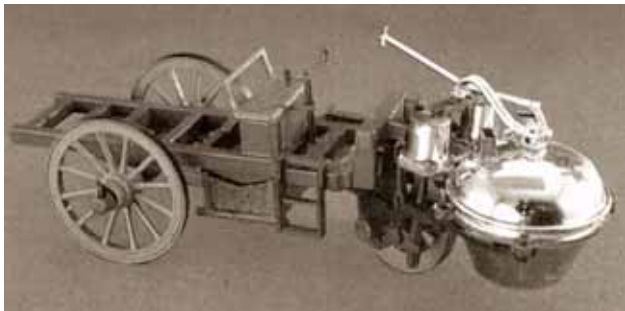

Традиційні знаряддя обмолоту: лопати для віяння зерна, кам'яний лоток або гарманка, дерев'яні граблі, вила із залізними зубами, дерев'яні трійчаки, ціп

Борона-плетінка

унікальний архівний «Геометричний план землі Катеринославської губернії Слов'яносербського повіту, що раніше перебував при казенному селі Червоне і який згодом віддали казенному Луганському ливарному заводу із найвищого веління 10 січня 1828 р.». Документ підписаний начальником Луганського ливарного заводу І. В. Ільїним (1826–1835).

В архівах віднайдено план вугільної магазейни (виконаний у сажнях), відданої згодом для потреб зразкової ферми. Підрахунки засвідчують, що площа критих приміщень ферми перевищувала 1000 м². Тут тримали сільськогосподарських тварин (тільки волів було 664 пари), зберігали хліб, продукцію ферми, сільськогосподарський інвентар, землеробські знаряддя, а також локомотив.

Паровий візок Кюньє. Франція, 1769 р.

Парова вантажівка Пек'є. Франція, 1828 р.

Луганська зразкова казенна ферма, де впроваджувалися новітні європейські наукові досягнення в галузі сільського господарства XIX ст., була найважливішим фактором розвитку регіону. Про це свідчить і її відображення на петрографічній карті Донецького гірського кряжа 1826 р.

Згідно з архівними документами, ферма була розташована на березі Сіверського Дінця — найважливішої водної артерії регіону. У документі 1839 р. зазначено, що селяни зобов'язалися навантажити барку лісом і провести її річкою Дінцем до берега Луганської зразкової ферми, тобто до с. Червоне. Територія зразкової казенної ферми межувала з селами Олександрівка й Веселе, які тоді перебували у власності поміщиків Юзбашевих, а також із відомчою територією Луганського ливарного заводу. Ці землі вирізнялися не лише родючістю, а й унікальною красою ландшафту.

КАЗЕННА ФЕРМА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗРАЗКА НА ЛУГАНЩИНІ

Луганська зразкова казенна ферма відповідала узвичаєним тоді європейським формам сільськогосподарського виробництва, впровадження результатів наукових розробок і підготовки фахівців для роботи в галузі землеробства в Донбаському регіоні. Її створення зумовлено бурхливим розвитком Донбасу в XIX ст. та підвищеним попитом на продукцію сільського господарства.

На той час особливо гостро постала проблема забезпечення працівників Луганського ливарного заводу сільськогосподарськими продуктами. Цим перейнявся начальник Гірського округу та наступник Ч. Гаскойна (1737–1806) на посаді керівника Луганського ливарного заводу Август Гесс де Кальве. Тому він клопотався про організацію в Луганську двох сільськогосподарських ярмарків. Цю ініціативу підтримав генерал-губернатор Новоросійського краю М. С. Воронцов (1782–1856) і затвердив міністр фінансів Є. Ф. Канкрін у травні 1824 р. Другий ярмарок у Луганській слободі відкрили вже в 1827 р. Там продавали переважно худобу, вовну, шкури, хліб та інші продукти харчування.

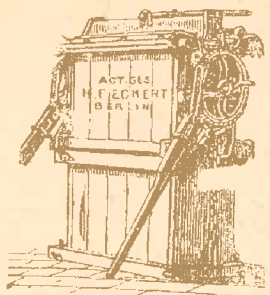
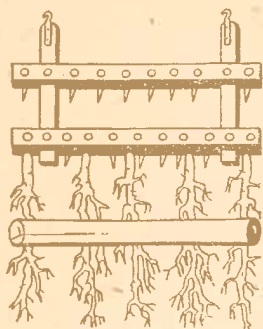
ЗЕМЛЕДѢЛЬНЫХЪ
ОРУДІЯХЪ

Иваномъ Комовымъ,

преподавателя Профессоромъ, Московской губернии, Директора Экспонизма Польского, Вильнаго Экспонизмического и Вятскаго для обработки земледѣльческихъ, рукодѣльных и широконныхъ учрежденнаго общества Членомъ.

Съ дозволенія Управы Влагочиния.

ВЪ САНКТПЕТЕРБУРГѢ,
печатано въ типографіи В. А. Гола,
1785 года.

Борона-початок

Синний ручний прес

Черкуша, соха і косуля

**ГЕОМЕТРИЧНИЙ ПЛАН ЗЕМЛІ СЛОВ'ЯНОСЕРБСЬКОГО ПОВІТУ
КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ, ВІДВЕДЕНОЇ ПІД ЗРАЗКОВУ ФЕРМУ
(ТОЧКА Е) В 1828 р.**

Геометричний план землі Слов'яно-Сербської повіту Катеринославської губернії, відведеної під зразкову ферму (точка Е) в 1828 році. План складається з наступних частин: 1. Земельної ділянки, 2. Дороги, 3. Будівель, 4. Садиб, 5. Огородів, 6. Пашів, 7. Лугів, 8. Лісів, 9. Водних джерел, 10. Інших об'єктів. План складено за допомогою геодезичних вимірювань та обчислень. Масштаб: 1:1000. Автор: І. І. Іванов.

Опис плану: Земельна ділянка, що належить до зразкової ферми, складається з наступних частин: 1. Земельної ділянки, 2. Дороги, 3. Будівель, 4. Садиб, 5. Огородів, 6. Пашів, 7. Лугів, 8. Лісів, 9. Водних джерел, 10. Інших об'єктів. План складено за допомогою геодезичних вимірювань та обчислень. Масштаб: 1:1000. Автор: І. І. Іванов.

Іванов І. І. Геометричний план землі Слов'яно-Сербської повіту Катеринославської губернії, відведеної під зразкову ферму (точка Е) в 1828 році.

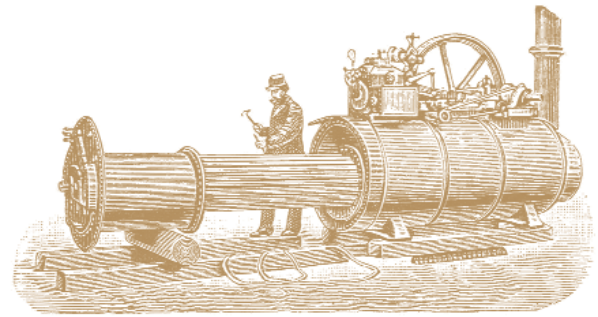

Луганскъ. Скверъ на Старобазарной площади

Локомотив системи Вольфа

Луганська зразкова казенна ферма якраз і забезпечувала безперебійне постачання сільгосппродукції для промисловості Донбасу, а також діяльність сільськогосподарських ярмарків у Луганську.

Через три роки після відкриття з метою навчання раціональних сільськогосподарських прийомів на ферму почали зараховувати кантоністів, дітей поміщиків і грамотних кріпаків.

Про роль Луганської зразкової казенної ферми в аграрному розвитку Донбасу XIX ст. свідчить, зокрема, й той факт, що керували нею висококваліфіковані фахівці, які забезпечували її ефективний розвиток.

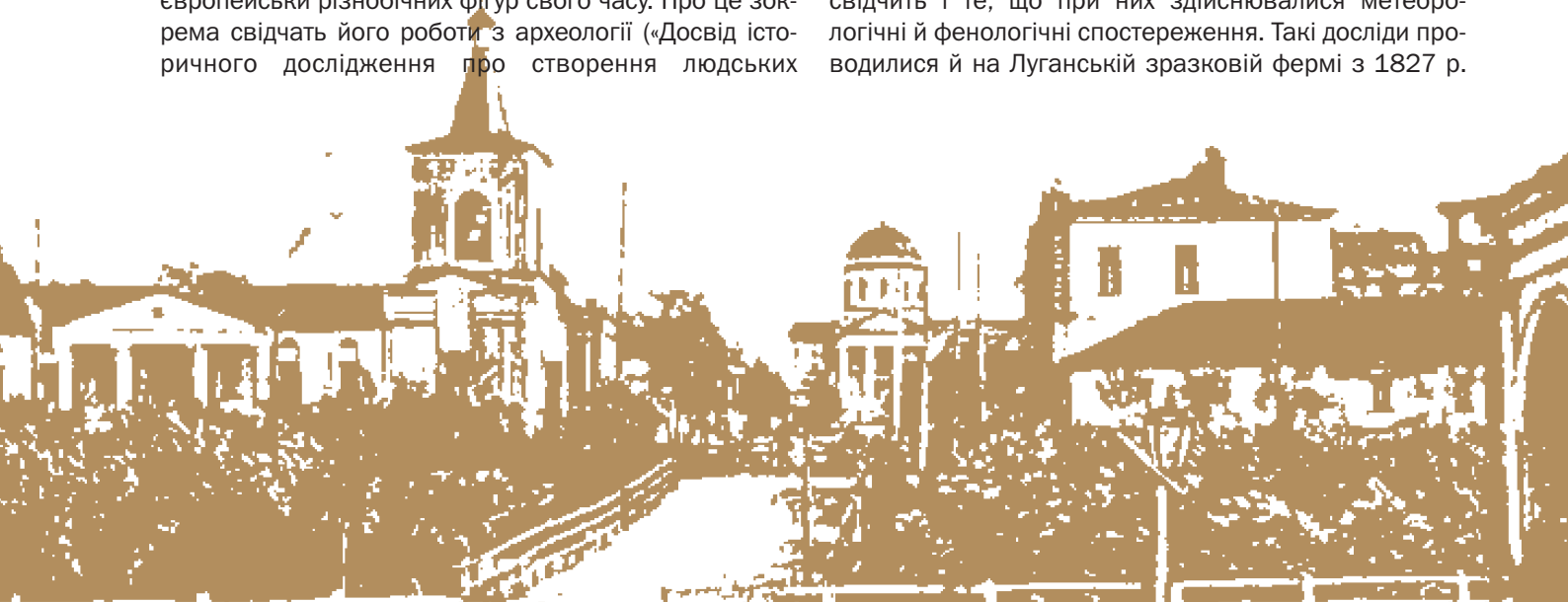
Визначною була постать А. А. Гесса де Кальве, який очолював зразкову казенну ферму впродовж 1826–1827 рр. Він брав безпосередню участь у її успішному становленні, а бути першим, як відомо, завжди найважче. Август Августович Гесс де Кальве, угорець за походженням, народився 1784 р. Упродовж 1798–1799 і 1801–1803 рр. навчався на філософському факультеті Празького університету, згодом служив в австрійській і російській арміях. У 1810 р. прийняв російське підданство, мешкав у Харкові, де в 1812 р. в університеті захистив дисертацію й одержав науковий ступінь доктора філософії.

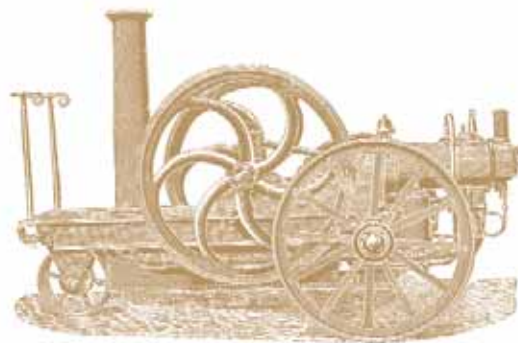
Керівник Луганської зразкової казенної ферми був не лише неабияким господарником, а й однією з найбільш ерудованих, енциклопедично освічених, поєвропейськи різнобічних фігур свого часу. Про це зокрема свідчать його роботи з археології («Досвід історичного дослідження про створення людських

суспільств») і теорії музики («Теорія музики», Харків, 1818). А. А. Гесс де Кальве відомий і як музичний теоретик, композитор, диригент, журналіст. Його праці опубліковано в журналах «Отечественные записки», «Український вісник», «Син Батьківщини». У 1823 р. А. А. Гесс де Кальве відкрив у Луганську гірничу школу, започаткувавши цим в Україні системну професійно-технічну освіту. Луганська зразкова казенна ферма постачала цій школі молоко, м'ясо й інші продукти за дешевими цінами. А. А. Гесс де Кальве був знайомий з О. С. Пушкіним і декабристами, поділяв їхні погляди. Саме він започаткував у Донбаському регіоні та Новоросії загалом основи аграрної освіти, яка сприяла формуванню по-європейськи різнобічно освіченої інтелігенції краю.

Отже, запозичену Росією та Україною євроінтеграційну модель найкращого аграрного досвіду XIX ст. було втілено завдяки використанню у виробництві, популяризації й навчанні новітніх європейських форм господарювання, зокрема й зразкових ферм, а також залученню до керівництва фермами добре підготовлених директорів із європейською освітою.

Про те, що зразкові казенні ферми, які відкрилися в Російській імперії, зокрема в Луганську, не лише виробляли сільськогосподарську продукцію, а й були науково-методичними центрами пропаганди знань, підготовки фахівців та збору наукової інформації, свідчить і те, що при них здійснювалися метеорологічні й фенологічні спостереження. Такі дослідження проводилися й на Луганській зразковій фермі з 1827 р.

Газовий локомотив Крослей (сім кін. сил)

У 1836 р. Луганську зразкову казенну ферму очолив К. Стіссер, який запровадив метеоспостереження за власною науковою методикою, а їхні результати передав метеостанції «Лугань» й академікові К. Г. Купферу.

Матеріали Луганської метеостанції, яка діяла при зразковій казенній фермі, використав у своїх працях видатний російський кліматолог, географ і мандрівник, професор фізичної географії Петербурзького університету О. І. Воєйков (1842–1916).

Метео- і фенологічні дослідження на фермі сприяли тому, що в 1836 р. у Луганську з ініціативи академіка К. Г. Купфера (1789–1838) та за матеріальної підтримки Гірничого департаменту почала працювати перша в Україні державна метеостанція. Тоді ж були створені магнітно-метеорологічні обсерваторії в Санкт-Петербурзі, Катеринбурзі, Барнаулі, Казані, Тифлісі.

Зразкові ферми мали вдосконалювати й поширювати серед місцевого населення поліпшені породи тварин, знаряддя праці, машини й насіння. У березні 1836 р. у «Землеробській газеті» К. Стіссер опублікував статтю з описом удосконаленої ним моделі плуга, який використовувався не лише в Україні й Росії, а й у деяких країнах Європи. Проаналізувавши переваги й недоліки тогочасних зразків світової техніки, він значно вдосконалив їх конструкцію.

Технічні винаходи керівника Луганської зразкової казенної ферми К. Стіссера мали неабияке значення для розвитку сільського господарства в XIX ст. Підтвердженням цього є плуги луганського зразка, до сьогодні експоновані в Будапештському музеї.

Луганська ферма водночас стала осередком активної доброчинної діяльності: було організовано постачання за дешевими цінами молока і м'яса в школи, притулок, шпиталь і сім'ям чиновників заводу (переважно гірничих офіцерів).

Отже, перша сторінка в розвитку аграрної освіти в Луганську, відкрита в 1826 р., була дуже змістовною. Цей період відзначився пошвавленням життєдайної творчої наукової думки. Так у регіоні було започатковано євроінтеграційну модель розвитку аграрного сектора.

Через півтора десятиліття після того, як подібні до Луганської нові зразкові ферми напрацювали досвід у царині сільського господарства, їх було реорганізовано в навчальні казенні ферми — аграрні центри освіти Росії та України в галузі землеробства.

У 1840 р. з ініціативи Міністерства державного майна засновано вісім казенних навчальних ферм, деякі з них — на базі зразкових казенних ферм Росії, зокрема Вологодську, Самарську, Тамбовську, Казанську, Харківську, Маріїнську, Катеринославську (колишня Луганська), Горецьку.

Луганську зразкову казенну ферму було реорганізовано в навчальну казенну ферму для губернії Новоросійського краю включно з територіями Херсонської, Катеринославської й Таврійської губерній, землями Війська Донського й Кавказу. Вона отримала назву Катеринославська навчальна казенна ферма. Новоутворений навчальний заклад надавав комплекс методичних, наукових і просвітницьких послуг в аграрній сфері. Площа навчальної казенної ферми дорівнювала територіям деяких європейських держав. Цей факт свідчив про високий ступінь розвитку навчального закладу, його потенціал, набутий за роки діяльності Луганської зразкової казенної ферми.

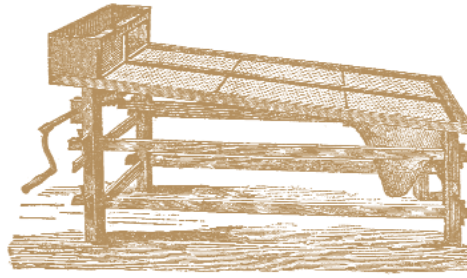
До таких навчальних закладів, як Катеринославська казенна навчальна ферма, приймали дітей селян віком від 12 років. Протягом чотирьох років учні вивчали грамоту, арифметику, основи землеробства й зооветери-

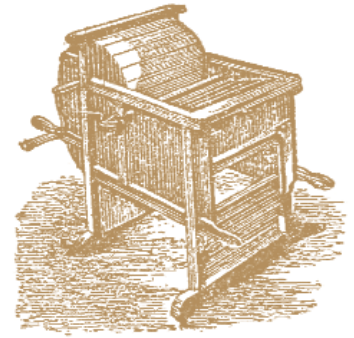
Молотьба ціпом

Полотняна гірка Вебера

Тріскачка для очищення льняного насіння

Сортувалка Вараксіна

нарії, Закон Божий, практикувалися у землеробстві, городництві, бджільництві, тваринництві. До навчальної програми було включено найсучасніші способи обробітку ґрунту, внесення добрив. Учні знайомилися з новими землеробськими машинами й знаряддями, новаторськими технічними методами обробітку агрокультур, нововведеннями європейської й світової практики в галузі сільськогосподарського виробництва.

Випускників казенних навчальних ферм направляли на роботу до поміщицьких садиб для впровадження новітніх практичних навичок ведення господарства, підвищення його продуктивності. Протягом 27 років у зразкових фермах-школах навчалася 2410 осіб. Відповідно до Положення про навчальні ферми

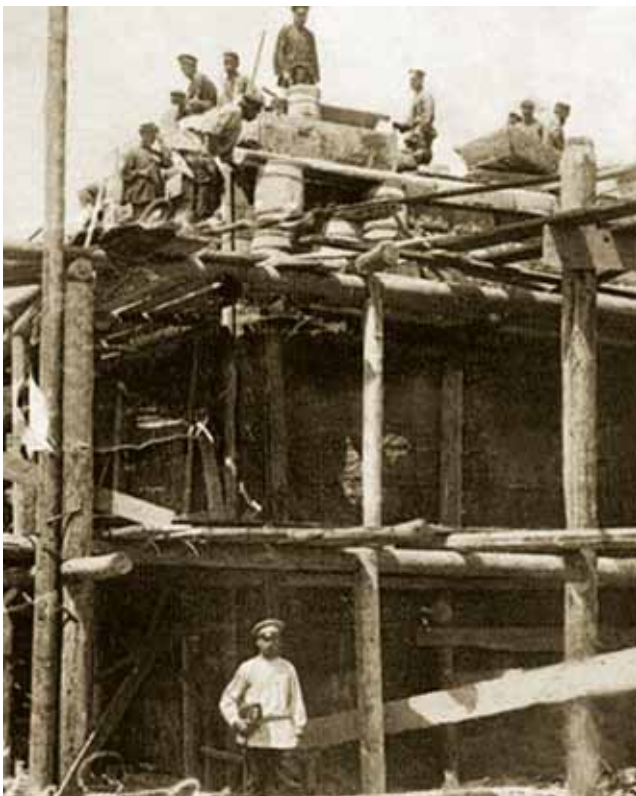
витрати на одного учня складали 50 рублів на рік, на одного учня призначали одного вчителя. Викладачів для навчальних ферм готувала спеціальна Павловська землеробська школа, розташована поблизу Санкт-Петербурга.

Досягнення й успіхи Катеринославської казенної навчальної ферми як агровиробничого, науково-методичного центру мали не лише регіональне значення й визнання, а й впливали на сільгоспвиробництво величезного регіону Російської імперії.

Підприємець О. Шуман і начальник Луганського ливарного заводу й округу (1861–1869) А. Ф. Мевіус сприяли в наданні практичної допомоги Катеринославською казенною навчальною фермою сільським господарям, підтримували популяризацію новітніх зразків сільськогосподарських знарядь і машин. Перший із них у 1862 р. у селі Штейндорф Слов'яносербського повіту Катеринославської губернії заснував завод із виробництва віялок, саморізок, кінних граблів, плугів різних типів та інших сільськогосподарських знарядь, широко використовуваних у регіоні. А. Ф. Мевіус у 1856 р. організував на ЛЛЗ виробництво сільськогосподарських машин. Агрономи, які в 1862 р. їздили на всесвітню виставку до Лондона, отримали від нього доручення придбати зразки та креслення парової молотарки, простого й крупчастого борошномельних млинів, косарки та жатки тощо. Загалом на виставці було представлено 585 експонатів із Росії, частина яких — із Донбаського регіону.

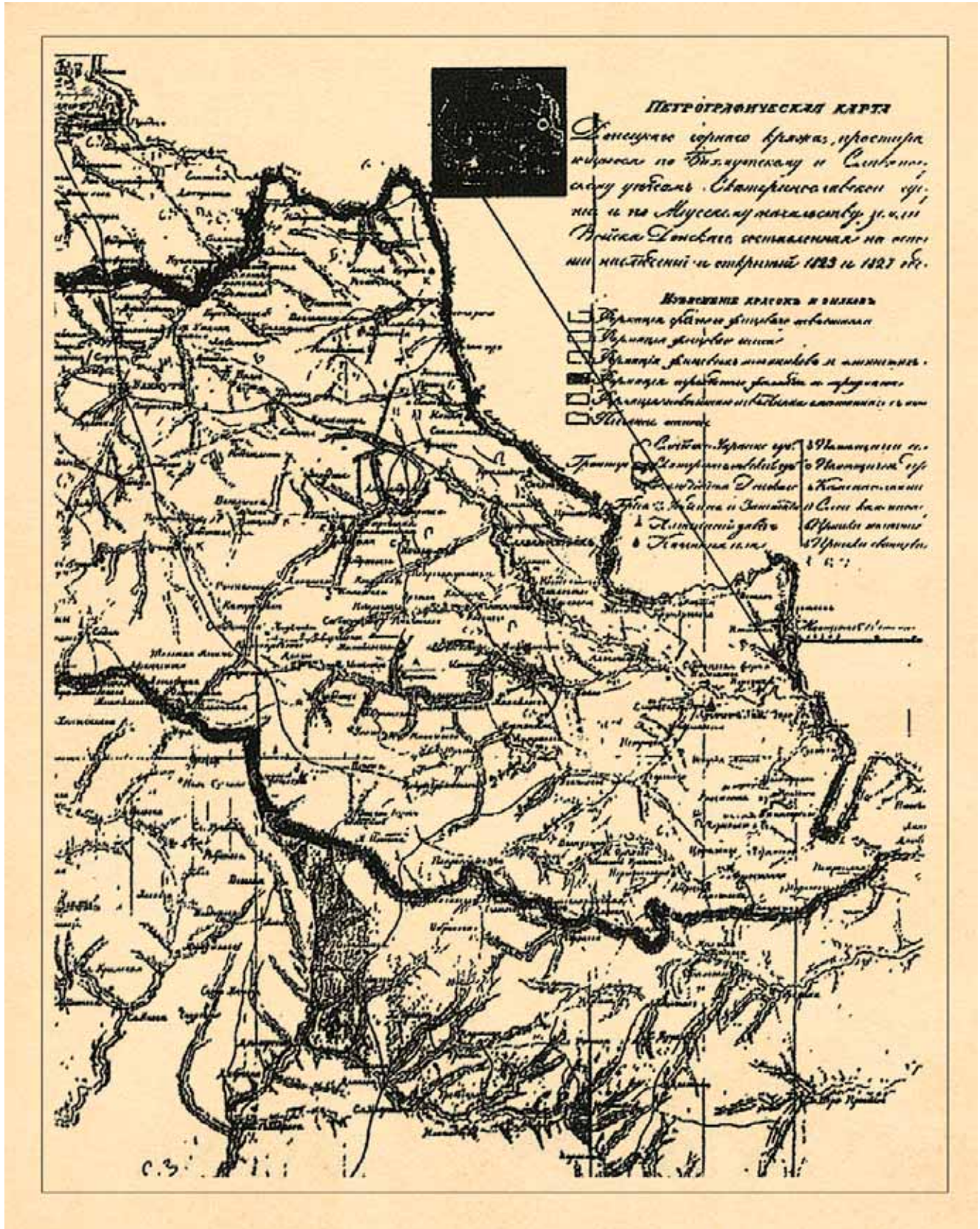
У середині 60-х рр. XIX ст. казенні навчальні ферми, які були центрами аграрної освіти, було реорганізовано в зразкові сільськогосподарські навчальні заклади (училища й школи) або ж перетворено на дослідні осередки при них.

У 1858 р. Катеринославську казенну навчальну ферму об'єднано з Великоанадольською лісовою школою, якою завідував підполковник В. Є. Графф (1820–1868). З 1866 р. він — ординарний професор Петровської землеробської й лісової академії. В основному складі лісової школи Катеринославської ферми на той час навчалася 91 особа. Згодом міністр

Будівництво у Луганську (XIX ст.)

**ПЕТРОГРАФІЧНА КАРТА ДОНЕЦЬКОГО ГІРСЬКОГО КРЯЖА
ІЗ ЗОБРАЖЕННЯМ РОЗТАШУВАННЯ ЗРАЗКОВОЇ ФЕРМИ, 1826 р.**

№ 18.

ЗЕМЛЕДѢЛЬЧЕСКАЯ ГАЗЕТА,

Выходит по вторникам и пятницам. Годовая цена за 104 нта, съ доставкой, въ области окрестности на доки, и внутри чертк, въ Губернскіи и Уѣзднскіи города, два рубля серебромъ. — Г. Г. подписчики благодѣтельно доставлять въ Редацію одно и другое показаніе своего адреса.

Подписка принимается: въ С. Петербургѣ: въ Редацію у Азарова моста, въ домѣ Щегловыхъ, № 268; въ Деп. Вѣд. Черноморск. и въ Гос. Земл. Банкѣ. Въ Москвѣ: въ Конторѣ Комм. Банка; въ Горн. Правленіи, въ Колеж. спаленнѣ войскъ султанск. и въ Казенной Палатѣ. Въ Губ. и Уѣздн. городахъ: въ Уѣзднск. Казначействахъ.

ВТОРНИКЪ, Марта 3 дня, 1856.

Безчисленное множество изобрѣтенныхъ доселѣ плуговъ можетъ быть раздѣлено на два класса, на плуги съ передками и безъ передковъ. У первыхъ плуговъ гредиль (валъ) лежитъ на передкѣ, состоящемъ изъ одного или двухъ колесъ или только изъ подпорки; у послѣднихъ, пашущее животное прирагается непосредственно къ гредилу, который не имѣетъ уже подпорки. Оба рода плуговъ имѣютъ свои выгоды и невыгоды. Плуги безъ передковъ конечно легче; но какъ передняя ихъ часть не подперта, то очевидно, что не ровный ходъ животного, или неровность въ землѣ, всякая кочка, камень, корень заставляютъ плугъ шатагься, и идти то слишкомъ глубоко, то слишкомъ мелко; пахарь не можетъ провести ими прямой борозды, если бывасть не весьма внимателенъ. Посему подобные плуги полезны только тамъ, гдѣ земля ровна, хорошо воздѣлана, и очищена, и гдѣ есть хорошіе искусные работники. Но на грубой почвѣ и для менше искусныхъ работниковъ гораздо выгоднѣе употреблять плуги съ передками, и особенно колесные плуги. Гредиль ихъ имѣетъ опору, ябо лежитъ на передкѣ, и плугъ идетъ ровно. Пахарю го-

раздо менше работы; ему стоитъ только поставить плугъ однажды хорошо.

Извѣстно, что крестьяне тѣмъ охотнѣе принимаютъ новое земледѣльческое орудіе, чѣмъ оно проще, чѣмъ болѣе походить на прежнее, къ которому они уже привыкли, также чѣмъ оно дешевле, чѣмъ менше для него потребно желѣза и чѣмъ легче починить его. Посему я старался составить такой плугъ, который имѣлъ бы всѣ означенныя качества, и съ тѣмъ видѣть былъ бы также легокъ, какъ плугъ безъ передка, а съ другой стороны проводилъ бы столь же ровныя борозды и требовалъ столь же мало вниманія и искусства отъ пахаря, какъ колесный.

Прилагаемые при семъ рисунки показываютъ устройство составленнаго мною плуга. 1-я фигура показываетъ плугъ съ лѣвой стороны, гдѣ показаны слѣдующія части:

- а. Лѣвая рукоятка.
- б. Гредиль или валъ, въ нес вставляемый.
- в. Стойка, проходящая сквозь гредиль и прихрѣпленная къ полозу; она должна быть сдѣлана изъ крѣпкаго дерева и не слишкомъ узка.
- г. Полозь.
- д. Лемехъ.
- е. Рѣзакъ.
- ж. Лѣвое колесо передка, которое дѣлаетъ меньше праваго.
- з. Запяржная вила, служащая вмѣсто обикновенной обойницы.
- и. Отваль.
- и. Правое колесо, которое должно быть болѣе лѣваго, потому что идетъ въ бороздѣ.
- л. Правая рукоятка.
- м. Брусъ, имѣющій развилину съ гвоздемъ, за который зацѣпляется тѣль, прихрѣпленный къ стойкѣ плужнаго корпуса. Этотъ брусъ можно назвать *долевымъ правиломъ*.
- н. Тѣль, состоящій изъ святаго веревкою хвороста. Тѣль и брусъ соединяютъ передокъ съ корпусомъ плуга при точкѣ о, стойки в. . . . .

Преимущества сего плуга заключаются въ слѣдующемъ:

пара воловъ, можетъ завести свой плугъ и пахать только для себя.

Стиссеръ, управляющій казенною Луганскаго образцовою фермою, въ Екатеринославской губерніи.

Учні торговельної школи Луганська (поч. ХХ ст.)

державного майна М. М. Мурах (1796–1866) на прохання В. Є. Граффа дозволив збільшити кількість вихованців Великоанадольської школи до 120 осіб. У цьому навчальному закладі було встановлено 6-річний курс навчання. Саме тут протягом 12 років працював лісник і ґрунтознавець, майбутній академік Академії наук УРСР, академік ВАСГНІЛ Г. М. Висоцький (1865–1940).

У 1883 р. уряд затвердив Положення про нижчі сільськогосподарські школи, що функціонували переважно на базі навчальних ферм. За кілька десятиліть діяльності у зразкових навчальних фермах було підготовлено когорту висококваліфікованих господарів, фахівців, учених-аграріїв. Ці осередки прогресивної освіти вплинули на становлення таких відомих діячів аграрної науки й практики, як І. О. Стебут, М. І. Придорогін, О. Я. Масленников, П. М. Кулешов, В. Є. Графф.

Отже, Луганська зразкова і Катеринославська навчальна казенні ферми, які інтегрували європейський досвід ХІХ ст. у підготовці фахівців для сільськогосподарського виробництва регіону, згодом стали науково-методичним аграрним центром освіти й просвіти Донбасу. Вони зробили вагомий внесок у становлення й розвиток аграрної науки України

ХІХ ст., розпочавши системну підготовку землеробів-фахівців. У цих закладах було сформовано підвалини середньої спеціальної і вищої агрономічної освіти у Донбасі й Новоросійському регіоні загалом.

Важливою подією в розвитку аграрного сектора України було скасування кріпосного права в Російській імперії. Маніфест 19 лютого 1861 р. урочисто проголосував: «Благослови себе хрестом, православний народ, і приклич Боже благословення на твою вільну працю — запоруку твого домашнього благополуччя й блага суспільного».

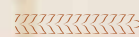
Однак реформа добробуту селянам не принесла. Народ бідував. Через мізерні наділи, неврожаї, обтяжливі податки й повинності скрізь панували голод і несправедливість.

Після оприлюднення Маніфесту (5 березня 1861 р.) кріпаки стали вільними. Поміщик уже не міг їх продавати, купувати, закладати й переселяти. Селяни одержали особисті й майнові права, але до укладення викупних угод вважалися тимчасово зобов'язаними. Більше п'ятої частини селянської землі перейшло до поміщиків. За свої землі селяни мусили сплачувати викуп і відбувати панщину. До 1917 р. вони заборгували поміщикам 800 млн. руб. золотом.

Парова оранка при двомашинній системі

Це і не дивно, зважаючи на те, що землю «продали» українським селянам майже на 300% дорожче за її ринкову вартість.

Наприкінці XIX ст. активізувалося промислове виробництво, почали розбудовуватися міста, значно зросла потреба в сільськогосподарській продукції. У зв'язку з цим на Луганщині й Донбасі знову стала актуальною проблема підготовки фахівців із сільського господарства.

У 1895 р. депутат Державної думи, голова Словоносербської повітової земської управи В. М. Родаков підготував доповідь «Про можливе підвищення добробуту в сільському господарстві». У цій праці він констатував той факт, що уряд Росії не приділяє належної уваги аграрному сектору економіки, в якому було зайнято 85% населення країни. В. М. Родаков відзначав десятикратне відставання продуктивності праці російського хліборобства порівняно з фермерством США. Це, на його думку, було зумовлено низьким рівнем освіченості російського селянина й демонструвало необхідність широкої популяризації аграрної освіти — як загальної, так і фахової.

У зв'язку з необхідністю корінних змін в аграрному секторі Донбасу, в 1901 р. Словоносербське земство, до складу якого входило 27 членів, порушило питання про заснування Луганського сільськогосподарського училища. У 1903 р. прийнято ухвалу про створення нижчої сільськогосподарської школи 1-го розряду з підготовчим і трьома землеробськими класами. Ця школа повинна була носити ім'я Віктора Федоровича Голубєва, батька Лева Вікторовича Голубєва — члена Словоносербських повітових земських зборів. Він подарував земству для заснування сільськогосподарського навчального закладу 213 дес. землі. Л. В. Голубєв служив камергером при царському дворі, володів маєтком у с. Олександрівка. Училище планували збудувати за проектом інженера О. Н. Агеєнка. Зразком

став проект Московського сільськогосподарського училища. На чергових земських зборах у 1903 р. було затверджено штат учителів і складено розклад занять. Проект передбачав будівництво навчального закладу, інтернату на 50 осіб, житлового будинку для директора школи та двох викладачів, а також лазні з пральнею.

Загалом на початку XX ст. у Луганську інтенсивно відкривали навчальні заклади різного профілю — школи, гімназії, училища.

Навесні 1911 р. ухвалено рішення про початок будівництва Луганської сільськогосподарської школи 1-го розряду. Планувалося звести головний навчальний корпус площею 416 кв. сажнів (1892,8 м²), інтернат — площею 85 кв. сажнів (386,8 м²). Кількість учнів у трьох землеробських й одному підготовчому класі згідно з планом становила 140 осіб. У штаті школи працювали керівник, два викладачі спеціальних предметів і викладач підготовчого класу.

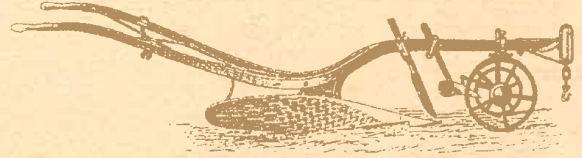
Із землі, подарованої земству Л. В. Голубєвим, 12,5 десятин відвели під дослідне поле для сільськогосподарської школи. У 1914 р. на території земського дослідного поля були побудовані два одноповерхові будинки для сільгоспучилища, яке планували відкрити згодом.

Для будівництва школи обрали зручне місце поруч із дослідним полем, поблизу міста й залізниці. У 1915 р. поруч із будинком школи звели нову споруду — метеостанцію, відкриту раніше в Луганську. Водночас було створено необхідну матеріальну базу для відкриття сільськогосподарської школи в Луганську.

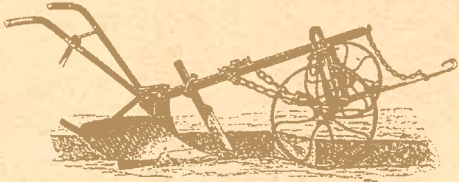
Спроби модернізації та реформування аграрного сектора Російської імперії відповідно до європейських стандартів робилися не лише на регіональному (зокрема Словоносербським земством шляхом організації Луганського сільськогосподарського училища), а й на всеросійському рівні.

Кінний
безпередковий
плуг

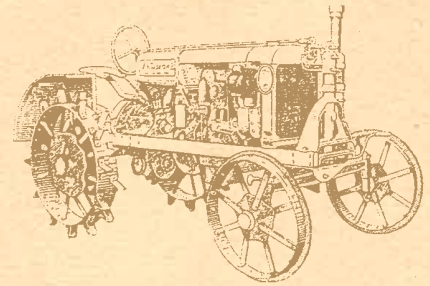
Англійський плуг

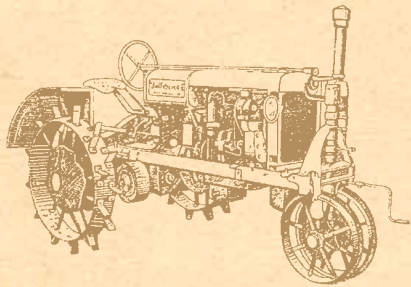
Борозний плуг Ебергардта

Американський
плуг

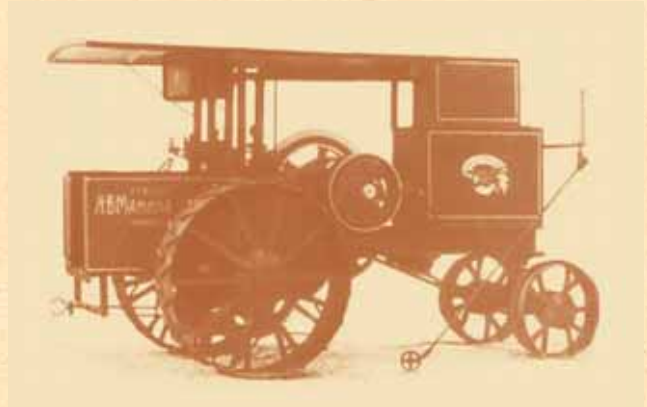
Просапний трактор «Універсал-2»

Просапний трактор «Універсал-1»

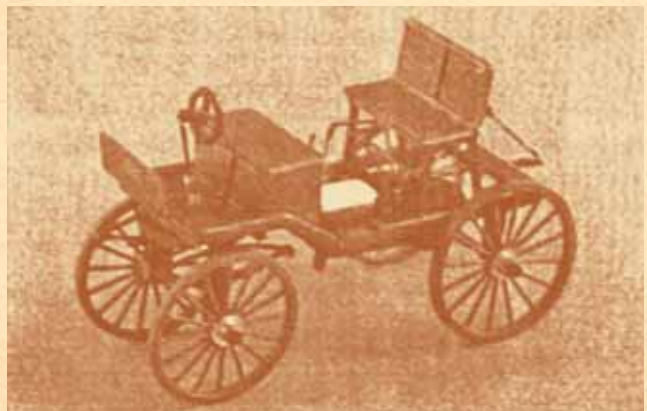
Паровий трактор Ф. О. Блінова.
Росія, 1896 р.

Російський трактор
Я. В. Маміна

Перший запатентований серійний
автомобіль Бенц. Німеччина, 1886 р.

Автомобіль Зигфріда Маркуса.
Австро-Угорщина, 1875 р.